

УДК 338

Косарева І.П.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Харківського інституту фінансів**Київського національного торговельно-економічного університету***Удовика Є.М.***студент
Харківського інституту фінансів**Київського національного торговельно-економічного університету***УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ****THE IMPROVEMENT OF THE MANAGEMENT SYSTEM
OF ENTERPRISES FINANCIAL STABILITY****АНОТАЦІЯ**

У статті обґрунтовано значущість категорії «стійкість» в аналізі фінансового стану підприємства як у короткостроковому, так і в довгостроковому періодах. Розглянуто основні складові фінансової стійкості, визначено чинники, які впливають на стійкість підприємства. Виділено основні види фінансової стійкості та критерії оцінки. На основі останніх виділено показники оцінки фінансової стійкості на підприємстві.

Ключові слова: фінансова стійкість підприємства, платоспроможність, система показників, критерії оцінки, складові фінансової стійкості, стабільний розвиток, фактори впливу.

АННОТАЦИЯ

В статье обоснована значимость категории «устойчивость» в анализе финансового состояния предприятия как в краткосрочном, так и в долгосрочном периодах. Рассмотрены основные составляющие финансовой устойчивости, определены факторы, которые влияют на устойчивость предприятия. Выделены основные виды финансовой устойчивости и критерии оценки. На основе последних выделены показатели оценки финансовой устойчивости на предприятии.

Ключевые слова: финансовая устойчивость предприятия, платежеспособность, система показателей, критерии оценки, составляющие финансовой устойчивости, стабильное развитие, факторы влияния.

ANNOTATION

The article substantiates the importance of the category of "stability" in the analysis of the financial condition of the enterprise in the short and long term. The main components of financial stability, as well as certain factors that affect the stability of the enterprise. The main types of financial sustainability and evaluation criteria were identified. On the basis of the last indicators of an assessment of financial stability at the enterprise are allocated.

Key words: financial stability of the enterprise, solvency, system of indicators, evaluation criteria, components of financial stability, stable development, factors of influence.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання, а особливо за умов фінансової кризи та соціально-політичної нестабільності перед підприємствами стоїть складне завдання забезпечення їх сталого та ефективного функціонування. Проте не лише фактори зовнішнього середовища негативно впливають на діяльність підприємств, але й відсутність ефективного механізму управління фінансовою безпекою та забезпечення відповідного рівня фінансової стійкості підприємств, які б могли протистояти постійним змінам в умовах госпо-

дарювання. Визначення основних складових механізму управління фінансовою стійкістю підприємства належить до найбільш важливих та актуальних сьогодні проблем, оскільки недостатність фінансової стійкості може привести до неплатоспроможності підприємства, руйнування стратегічного потенціалу та загрози його фінансовій безпеці. Аналіз фінансової стійкості підприємства дає змогу оцінити здатність підприємства адаптуватися до умов зовнішнього середовища та визначити ступінь його незалежності від зовнішніх джерел фінансування. Тому важливим є питання розкриття сутності фінансової стійкості, визначення її складових, критеріїв оцінки та показників оцінки, а також виділення основних видів фінансової стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти визначення та аналізу фінансової стійкості підприємства досліджувались зарубіжними науковцями. Серед них слід назвати таких, як Е. Альтман, Е.Дж. Долан, Дж.К. Ван Хорн, І. Бланк, В.В. Іванов, Є.І. Уткін. Широкий спектр питань управління фінансовою стійкістю підприємства та розробки підходів до оцінювання фінансової безпеки розкрито в працях вітчизняних науковців, таких як О.І. Барановський, В.О. Василенко, О.Д. Заруба, А.М. Поддерогін, С.В. Мішина, Г.В. Савицька.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте досі залишаються актуальними питання сутності поняття «фінансова стійкість», своєчасного виявлення позитивних і негативних чинників, які впливають на фінансову стійкість підприємства, а також формування ефективної системи управління нею.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних підходів до визначення поняття «фінансова стійкість підприємства», характеристиці факторів впливу та видів фінансової стійкості підприємства, виділенні критеріїв оцінки та показників оцінки фінансової стійкості підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних економічних умовах більшість підприємств має дуже складне фінансове стано-

вище, значна частина прибутку має інфляційний характер, не поліпшується положення і з платоспроможністю. Такий стан економіки вимагає від підприємств підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції та послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання та управління виробництвом, подолання безгосподарності, активізації підприємництва, ініціативи тощо.

В науковій літературі поняття «стійкість» ототожнюється з такими поняттями, як «сталість» (незмінність, постійність) та «стабільність» (забезпечення сталості). Фінансова стійкість сучасних економічних систем постає як неоднозначна та багатофакторна фінансово-економічна категорія. Розглядати її зазвичай вважається найбільш об'єктивним з різних позицій, передусім як базисне поняття в управлінні

підприємством. Переважно фінансова стійкість взаємопов'язаним чином зіставляється із сукупним ресурсним потенціалом підприємства, але таке ґрунтовне дослідження фінансової стійкості потребує чіткого й однозначного категоріального апарату для розкриття цього різновекторного поняття. Незаперечним є той факт, що фінансова стійкість підприємства є базисом функціонування економічних систем за умов нестабільності економічних процесів, невизначеності та динамічності економічного середовища.

Щодо визначення економічної природи такого поняття, як фінансова стійкість, то існує безліч точок зору, що мають або спільні риси, або суттєві відмінності. У зв'язку з цим наявні трактування цього поняття вимагають систематизації та уточнення. Дослідження наявних в економічній літературі характеристик і визна-

Таблиця 1

Визначення поняття «фінансова стійкість підприємства» в економічних літературних джерелах різними авторами

Автор	Поняття	Ключові слова
М.Я. Коробов [6, с. 354]	«Якщо параметри діяльності підприємства відповідають критеріям позитивної характеристики фінансового стану, говорять про фінансову стійкість підприємства, фінансова стійкість формується під впливом рентабельності діяльності. Якщо підприємство збиткове, малорентабельне, якщо величина прибутку падає, говорити про задовільний фінансовий стан, фінансову стійкість не доводиться».	Позитивна характеристика фінансового стану.
Г.В. Савицька [12, с. 619]	«Здатність суб'єкта господарювання функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів та пасивів в мінільному внутрішньому та зовнішньому середовищі, яка гарантує його постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість в межах допустимого рівня ризику».	Здатність функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів та пасивів.
Н.А. Мамонтова [9]	«Економічний стан підприємства, за якого забезпечуються стабільна фінансова діяльність, постійне перевищення доходів над витратами, вільний обіг грошових коштів, ефективне управління фінансовими ресурсами, безперервний процес виробництва та реалізації продукції, розширення та оновлення виробництва»; «свідчить про забезпеченість підприємства власними фінансовими ресурсами, рівень їх використання, напрями розміщення».	Економічний стан, за якого забезпечується стабільна фінансова діяльність. Забезпеченість власними фінансовими ресурсами.
А.В. Лісовий [8, с. 96]	«Дослідження здатності мобілізувати фінансові ресурси та використання їх у напрямі, який забезпечить економічне зростання».	Здатність мобілізувати фінансові ресурси.
Л.О. Ващенко [3]	«Це один із фінансових станів підприємства, що стає можливим лише за наявності конкретних видів, кількості та якості ресурсів, які є необхідними та достатніми для досягнення поставленої мети».	Фінансовий стан, що є необхідним та достатнім для досягнення поставленої мети.
Т.М. Белікова [1]	«Це відсутність дебіторських і кредиторських заборгованостей, своєчасний розрахунок за своїми зобов'язаннями та використання виключно власних коштів для примноження активів установи».	Відсутність заборгованостей.
В.І. Куцук, Н.В. Борисенко [7, с. 277]	Фінансова стійкість визначається як певне співвідношення величини: структури та складу активів, зобов'язань і власного капіталу, а також зазначається, що «стійке фінансове становище формується в процесі всієї виробничо-господарської або комерційної діяльності підприємства».	Певне співвідношення величини.
О.М. Тридід [15, с. 16]	«Відмінними рисами визначення цього поняття від наявних є врахування руху капіталу; зважування на необхідність та достатність адаптації фінансово стійкого підприємства до простору і часу».	Врахування руху капіталу. Адаптація до простору і часу.
Трактування автора	Фінансова стійкість підприємства – це властивість підприємства, яка відображає в процесі взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів впливу досягнення стану фінансової рівноваги і здатність не лише утримувати на відповідному рівні протягом деякого часу основні характеристики діяльності підприємства, але й функціонувати та розвиватися.	

Джерело: розроблено авторами на основі джерел [1; 3; 6; 7; 8; 9; 12; 15]

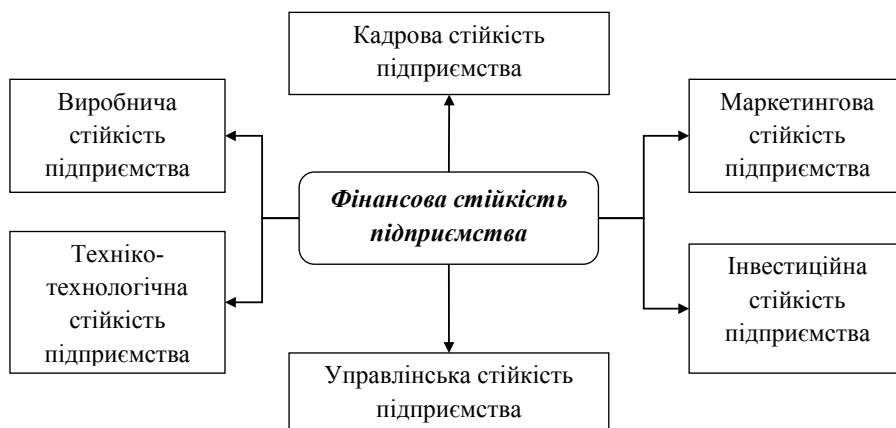

Рис. 1. Складові фінансової стійкості підприємства [2; 4; 10]

чень фінансової стійкості представлено нами в табл. 1, що дає підстави для висновку про суттєві розбіжності та недоліки у відтворенні сутності фінансової стійкості підприємства.

Отже, наявні трактування поняття «фінансова стійкість підприємства» деталізують її окремі фактори формування, ознаки, форми прояву та основні функції. Головною компонентою стійкості підприємства є його фінансова стійкість (рис. 1), за рахунок якої підприємство спроможне забезпечувати маркетингову та кадрову стійкість, сприяти розвитку виробничої та техніко-технологічної стійкості, підтримувати інвестиційну стійкість, підвищувати ефективність процесу управління. Отже, фінансова стійкість підприємства стає запорукою стабільного функціонування та розвитку підприємства.

Проте слід зазначити, що ФС підприємства є комплексною, багатofакторною, статично-динамічною економічною категорією. Тому в

процесі її аналізування необхідно поєднати усі елементи системи фінансових відносин підприємства.

Фактори, які впливають на ФС підприємства, класифікуються за такими ознаками, як місце виникнення (зовнішні, внутрішні) (рис. 2); важливість результату (основні, другорядні); структура (прості, складні); час дії (постійні, тимчасові) [14].

В процесі аналізування ФС підприємства особливу увагу слід приділяти внутрішнім факторам, які залежать від діяльності підприємства і на які воно має можливість впливати та якими здатне управляти.

Залежно від впливу означених вище факторів можна виділити такі види фінансової стійкості підприємства, як поточна (на момент проведення аналізу) та потенційна (перспектива нарощувати обсяги діяльності протягом певного часу, вихід на новий рівень фінансової рівноваги).

Рис. 2. Фактори впливу на фінансову стійкість підприємства [5; 11; 12]

Тобто фінансова стійкість підприємства в короткостроковому періоді означає досягнення стану рівноваги, в довгостроковому періоді – трансформування чинників стабілізації у фактори розвитку підприємства.

Визначають такі чотири типи фінансової стійкості підприємства, як абсолютна стійкість; нормальна стійкість; нестійкий (передкризовий) фінансовий стан; кризовий фінансовий стан підприємства [1; 2; 4; 5].

Найчастіше у джерелах інформації аналізують внутрішню, зовнішню та загальну стійкість (за впливовістю факторів). Внутрішня стійкість, яка формується під впливом дії факторів внутрішнього середовища підприємства, забезпечує розширене відтворення на підприємстві, яке досягається позитивною динамікою основних економічних та фінансових показників. Зовнішня стійкість визначається стабільністю економічного оточення, зокрема постачальників, покупців, конкурентів, державних органів, фінансових установ. Загальна стійкість, яка складається із внутрішньої та зовнішньої, характеризується постійним перевищенням надходжень коштів над їх витрачанням.

За часовою ознакою виділяють тактичну та стратегічну стійкість. Тактична забезпечується балансом між поточними ресурсами, які підприємство отримує, та ресурсами, які споживає, з урахуванням циклічності попиту. Стратегічна спрямована на досягнення довгострокових цілей в умовах ризику та невизначеності, а також забезпечується відповідністю темпів розвитку підприємства темпам розвитку ринку.

За функціональною спрямованістю досліджують такі види стійкості підприємства:

1) економічна (забезпечення рентабельної виробничої та збутової діяльності на основі адаптації до постійних внутрішніх і зовнішніх змін за безперервного вдосконалення; авторське бачення зводиться до того, що економічна стійкість – це комплексний показник, який складається з таких видів стійкості, як, зокрема, виробнича, технологічна, організаційна, оскільки економіка підприємства тісно пов'язана з виробничим та іншими процесами діяльності);

2) соціальна, яка передбачає стійкість кадрового складу підприємства, що базується на мотивації персоналу, наявності соціальної захищеності, поліпшенні умов праці; соціальну стійкість нерідко ототожнюють з кадровою;

3) організаційна, яка характеризується рівнем організації виробництва, управління персоналом, внутрішніх ресурсів, зовнішніх відносин підприємства із суб'єктами господарювання;

4) техніко-технологічна, яка залежить від техніки, яка використовується, її продуктивності, відповідності новітнім розробкам, енергоємності та здатності впроваджувати прогресивні технології виробництва для забезпечення конкурентних переваг;

5) маркетингова, яка розглядається як сукупність маркетингових стратегій, націлених на отримання інформації щодо попиту на продукцію, ринкових змін, ефективності рекламної діяльності, реагування на маркетингові ризики;

6) екологічна, яка визначає мінімізацію забруднення підприємством природного середовища в процесі господарської діяльності на основі використання ресурсо- та енергозберігаючих технологій, фільтрів для очищення повітря, води, реагування на екологічні ризики;

7) ресурсна, яка включає задачі раціонального використання матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, природних та інших ресурсів підприємства в умовах їх обмеженості;

8) інноваційна, яка характеризується необхідністю впровадження у виробництво досягнень науки та техніки, нововведень, проведення науково-дослідних і конструкторських робіт;

9) зовнішньоекономічна, яка передбачає наявність постійних зв'язків на зовнішніх ринках, що забезпечують експорт продукції, залучення інвестиційних ресурсів, імпорту матеріалів, обладнання [5; 8; 13; 15].

Таким чином, усі види стійкості та безпосередньо фінансова стійкість підприємства у контексті забезпечення ефективності діяльності у стратегічному масштабі повинні стати об'єктами постійного моніторингу з боку управлінського персоналу підприємства. Стійкість розвитку промислового підприємства необхідно оцінювати на основі аналітичних процедур з урахуванням особливостей його діяльності та цілей, які необхідно реалізувати в запланованому періоді.

Комплексний характер поняття фінансової стійкості підприємства обумовлює необхідність обґрунтування системи критеріїв, які можна розглядати як ключові ознаки її аналізу. Під критерієм розуміють сукупність характеристик, які дають можливість у формалізованому вигляді описати рівень фінансової стійкості підприємства і на такій основі сформулювати рекомендації щодо його оптимізації.

Узагальнення різних підходів до оцінювання фінансової стійкості підприємства [1–15] дало змогу виділити такі основні критерії, як платоспроможність, структура капіталу, стан основних та оборотних засобів, оборотність і рентабельність.

Інформаційний опис фінансової стійкості підприємства здійснюється на основі застосування системи бухгалтерського обліку на підприємстві. Головними інструментами оцінювання фінансової стійкості підприємства є фінансові показники (коефіцієнти), які мають причинно-наслідковий зв'язок з результативним узагальнюючим показником, загалом виділено 32 показники фінансової стійкості підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

Показники фінансової стійкості підприємства [6; 7; 13]

Показники, одиниця виміру	Зміст показника
Частка активної частини основних засобів, %	Зростання цього показника в динаміці розцінюється як сприятлива тенденція.
Коефіцієнт зносу активної частини основних засобів, %	Збільшення значення цього показника свідчить про зношення активної частини основних засобів.
Співвідношення суми основних засобів основної діяльності до суми основних засобів загалом станом на кінець року, %	Показує, яку частину усіх основних засобів займають основні засоби основної діяльності; зростання показника свідчить про збільшення інвестиції в основну діяльність.
Ступінь придатності основних засобів у межах нормативного строку служби, %	Збільшення значення цього показника свідчить про зношення основних фондів підприємства.
Маневреність власних оборотних засобів	Для нормального функціонування підприємства цей показник змінюється в межах від 0 до 1.
Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	Зростання розцінюється як сприятлива тенденція, граничне значення становить 1,5.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	Показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена негайно, найжорсткіший критерій ліквідності, граничне значення становить 0,1–0,2.
Частка оборотних коштів в активах, %	Показує, яку частину в активах підприємства займають оборотні кошти.
Частка власних оборотних коштів в їх загальній сумі, %	Показує, яку частину становлять власні оборотні кошти в загальному обсязі оборотних коштів підприємства.
Частка власних оборотних коштів у покритті запасів, %	Рекомендована нижня межа цього показника становить 50 відсотків.
Частка запасів в оборотних активах, %	Показує, яку частину в оборотних активах підприємства становлять запаси.
Коефіцієнт покриття запасів	Якщо значення цього показника менше 1, то поточний фінансовий стан підприємства розглядається як нестійкий.
Коефіцієнт покриття	Нормативне значення має перевищувати 1.
Коефіцієнт фінансової автономії	Критичне значення становить 0,5; збільшення значення цього показника або зростання показника свідчить про припинення фінансової залежності підприємства від позикових коштів.
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Значення цього показника залежить від структури капіталу та галузевої належності підприємства. Для того щоб зробити висновок, необхідно порівняти значення цього показника із загальногалузевим розміром.
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	Показує, яку частину в балансі підприємства займає позиковий капітал.
Коефіцієнт структури довгострокових вкладень	Показує, яка частина основних засобів та інших необоротних активів фінансується зовнішніми інвесторами. Збільшення значення цього показника в динаміці свідчить про зростання залежності підприємства від зовнішніх інвесторів.
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	Зростання цього показника в динаміці є негативною тенденцією, яка свідчить про залежність від фінансування ззовні.
Коефіцієнт структури позикового капіталу	Показує, яку частину в позиковому капіталі підприємства становлять довгострокові пасиви.
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	Збільшення значення цього показника свідчить про зниження фінансової стійкості, та навпаки.
Коефіцієнт забезпечення власними засобами	Зростання цього показника забезпечує для неплатоспроможного підприємства можливість використання позасудових заходів відновлення платоспроможності; граничне значення становить 0,1.
Фондовіддача, грн./грн.	Значення показника залежить від галузевих особливостей підприємства.
Оборотність коштів у розрахунках, оборотів	Зростання цього показника є сприятливою тенденцією для підприємства.
Оборотність запасів, оборотів	Зростання цього показника є сприятливою тенденцією для підприємства.
Коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості	Зменшення значення показника вважається сприятливою тенденцією для підприємства.
Оборотність власного капіталу, оборотів	Збільшення значення цього показника є сприятливою тенденцією для підприємства.
Оборотність сукупного капіталу, оборотів	Збільшення значення цього показника є сприятливою тенденцією для підприємства.
Коефіцієнт стійкості економічного росту	Показує, якими в середньому темпами може розвиватися підприємство в майбутньому.
Рентабельність продукції, %	Збільшення значення показників рентабельності вважається сприятливою тенденцією для підприємства.
Рентабельність активів, %	
Рентабельність сукупного капіталу, %	
Рентабельність власного капіталу, %	

Показники та індикатори фінансової стійкості, характеризуючи результат поточного, інвестиційного та фінансового розвитку підприємства, є важливим інформаційним полем для інвесторів та кредиторів щодо здатності виконувати свої зобов'язання. Формування фінансової рівноваги та підтримання належної платоспроможності у сучасних ринкових умовах демонструє спроможність підприємства адаптуватися до змін зовнішнього середовища та передумови нарощувати свій економічний потенціал.

Висновки. У ринковій економіці фінансова стійкість підприємства є головною умовою життєдіяльності та основою стабільності стану підприємства. Під фінансовою стійкістю підприємства розуміють властивість підприємства, яка відображає в процесі взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів впливу досягнення стану фінансової рівноваги і здатність не лише утримувати на відповідному рівні протягом деякого часу основні характеристики діяльності підприємства, але й функціонувати та розвиватися.

Одним з визначених завдань сьогодні є забезпечення відносної фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку. Така рівновага характеризується високим рівнем фінансової стійкості та платоспроможності підприємства і забезпечується формуванням раціональної структури майна та капіталу, ефективними пропорціями в обсягах формування фінансових ресурсів за рахунок різних джерел, достатнім рівнем самофінансування інвестиційних потреб.

Таким чином, фінансова стійкість є найважливішою характеристикою фінансово-економічної діяльності підприємства в умовах ринкової економіки. Якщо підприємство фінансово стійке, то воно має перевагу перед іншими підприємствами того ж профілю щодо залучень інвестицій, отримання кредитів, вибору постачальників та підбору кваліфікованих кадрів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белікова Т.В. Оцінка фінансового стану підприємств побутового обслуговування: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.07.05 «Економіка торгівлі та послуг»; Харківський державний університет харчування та торгівлі, 2006. 20 с.
2. Богацька Н.М., Галюк О.В. Фінансовий стан підприємства та шляхи його покращення в бізнес-процесах підприємства. Молодий вчений. 2013. № 2. С. 12–16.
3. Ващенко Л.О. Інформаційне та методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит»; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України, 2005. 20 с.
4. Глушко О.В. Фінансова стійкість як категорійне поняття. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Т. 21. № 18.
5. Городня Т.А., Кузик Т.А. Забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. № 16. С. 191–196.
6. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. Київ: Знання, 2000. 378 с.
7. Куцик В.І., Борисенко Н.В. Суть і аналіз фінансово-економічного стану підприємства в сучасних умовах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Вип. 19.13. Львів: РВВ НЛТУ України, 2009. С. 274–278.
8. Лісовий А.В., Чуницька І.І. Аналіз фінансових ресурсів як базис формування фінансового потенціалу. Бізнес-Навігатор. 2010. Спецвип. 21. С. 96–101.
9. Мамонтова Н.А. Фінансова стійкість акціонерних підприємств і методи її забезпечення (на прикладі підприємств харчової промисловості): автореф. дис. ... канд. екон. наук; Інститут економічного прогнозування НАН України. Київ, 2001. 17 с.
10. Павленко О.П., Семиліт І.В. Економічна сутність фінансової стійкості підприємств: фактори впливу, оцінка та джерела фінансування. Молодий вчений. 2016. № 7. С. 113–116.
11. Русіна Ю.О., Полозук Ю.В. Економічна сутність фінансової стійкості підприємства та фактори, що на неї впливають. International scientific journal. 2015. № 2. С. 91–94.
12. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Минск: Новое знание, 2002. 704 с.
13. Слободян Н.Г. Аналіз і прогнозування фінансової стійкості підприємства в сучасних умовах: методологія і практика. Економічний аналіз. 2014. № 18 (2). С. 239–245.
14. Смірнова Т.О., Усатюк К.К. Фінансова стійкість підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Т. 21. № 11.
15. Тридід О.М., Орехова К.В. Оцінювання фінансової стійкості підприємства: монографія. Київ: вид-во Університету БС НБ України, 2010. 143 с.